

> POGOVOR

»Imamo iste vatre za vse ali ne?!«

BOGOMIR ŠTEFANIČ

preprogo« in te ljudi še naprej slikamo kot izdajalce, ko pa sedaj čisto kristalno vemo, da je boj za pravice naroda v OF potekal »z roko v roki« z revolucijo in če si bil kristjan, si se z lahkoto in hitro znašel na »napačni« strani ...

V to zgodbo vstopate predvsem kot podžupan, torej politik. Toda v slovenskih razmerah takšna odločitev pač ne prinaša političnih točk, prej tveganje za meta-nje polen pod noge! Če sva konkretna: v dnevih pred konferenco zgodovinarjev ste bili dejansko deležni pritiskov, da bi vse skupaj odpovedali, češ da je takšna razprava nepotrebna, da odpirate zgodbe, ki vnašajo nepotrebne delitve.

Zanimivo res, kaj vse mi je bilo očitano, ko sem pripravljaval konferenco! Čudil sem se tem ljudem, ki so meni očitali delitev naroda, ko pa mirno na raznih proslavah poslušajo o »domačih izdajalcih«, o nepotrebnosti »preštevavanja kosti«, mirno prenašajo napis »Tito« na Sabotinu itd. Naša konferenca pa jih moti!? Prej naštetu pa morda ne deli!? Imamo iste vatre za vse ali ne?! ... Dovolj imam podrejanja in političnega pragmatizma, ki nikamor ne pripelje. Zadeve je potrebno odpreti in se o njih jasno pogovoriti, sicer živimo v laži. In to ne glede na politične točke. Nisem in ne želim biti politik, ki bi gledal tako ozko. Narediti moram tisto, kar morem in moram, da se zadeve uredijo.

Svojevrstna pokazatelj obmejne razdeljenosti, ki se iz preteklosti vleče v sedanjost, sta ravno sabotinski kamniti Tito, ki ste ga že omenili, in goriško častno meščanstvo Benita Mussolinija. Kakšen je vaš pogled na ta »spopad simbolov«?

Zdi se, da ne moreta obstajati drug brez drugega. Oba sta hrana za obstoj skrajnežev in skrajne politike na obeh straneh meje, ki kažejo s prstom čez mejo in se zgražajo ... Taka drža mi ni všeč in jo obsojam. Nekateri sedaj kritizirajo fašizem in zahtevajo od mesta Gorica, da kot častnega občana odstrani Mussolinija ..., vendar ti isti ne vidijo komunizma, ampak ga opravičujejo, ker naj bi na naše območje prvi posegel fašizem. In četudi je fašizem storil ogromno zla in je na našem območju bil prvi totalitarizem, komunisti vseeno niso imeli mandata pobiti več kot 800 ljudi neposredno po koncu vojne. Niso imeli in ga nimajo. So si ga pa vzeli. In vzeli so si tudi mandat, da oni določajo, kdo je izdajalec in kdo ne. In to nekateri ohranjajo, ker imajo od tega koristi. Zaradi tega povojnega okrutnega dejanja smo tudi Slovenci pri Italijanih bili videni kot brutalneži, barbari, neciviliziran narod. To nas Slovence bremeni in od tega se želim in se moramo distancirati. Tega nismo naročili Slovenci nad Italijani, ampak komunistično vodstvo v imenu ideologije.

Novogoriško konferenco zgodovinarjev ste, kot ste že poudarili, vpeli v prireditveni lok EPK 2025. Na prvi pogled povojni zločini in

žrtev, ki še vedno ostajajo prikrite predvsem v brez-nih Trnovsko-Banjske planote? Ali ste sami oz. vaša družina zaznamovani s temi povojnimi zločini?

Ne, moj stari oče je bil kot večina Primorcev najprej vpoklican v italijansko vojsko, kapitulacijo Italije je pričakal na Sardiniji, potem pa se, željan vrniti domov, pridružil partizanom in se v 4. prekomorski brigadi vrnil na slovensko ozemlje, hotel se je čimprej vrniti domov ...

V Dornberku, vasi sredi Vipavske doline, iz katere izhajam in kjer živim, pa smo imeli žrtve tako partizanskega nasilja med vojno kakor tudi zunajsodne poboje po vojni. Najbolj poznan primer je seveda Ivo Bric, prijatelj Filipa Terčelja, kmet, ki je zavračal odpor proti okupatorju pod okriljem komunizma in samo zato plačal z življenjem že 2. junija 1943. Umor je naročil, kakor je sedaj znano, sam Aleš Bebler. Drugi medvojni primer je Franc Šinigoj (15. 8. 1898–13. 12. 1943 v Renčah).

Po vojni, v maju 1945, pa so partizani prišli po Ivana Kavčiča (domače ime Lesarjevi, roj 15. 6. 1912) in Adolfa Kralja (domače ime Kočitavi, roj 18. 4. 1928), ki je komaj dopolnil 17 let in očitno kljub nepolnoletnosti ni bil pomiloščen. Vendar vsi ti ne ležijo na Trnovsko-Banjski planoti, ampak drugje, menda v t. i. »Gacljah« nad Oševljekom pri Renčah, kar tudi še ni raziskano. Zadnji trije niso bili cerkveno pokopani, četudi so bili katoličani.

Nimam torej nikogar v sorodstvu, ki bi na tak način izgubil življenje. Sem se pa kot podžupan seznanil s problematiko in mi nikakor ni všeč, da to tematiko »pometamo pod

Boga hvalimo!« Vendar smo na tiskovni konferenci, na kateri smo najavili konferenco in iniciativo, pojasnili novinarjem vsako črko posebej: T pomeni »Ti«, torej nekoga, s katerim vstopam v kontakt, v odnos in pri tem ne mislimo samo nase, ampak na drugega, kar je prvi pogoj za skupnost in sožitje v družbi. T torej predstavlja odnos. B pomeni bistvo, realnost, lahko tudi Boga. B je torej nekdo ali nekaj, kar vsi iščemo, živimo v realnem svetu in ne verjamemo sodobnim družbenim konstruktom, ki izključujejo Boga. H pa je hvaležnost za to, da smo, da imamo izbiro, da lahko živimo in da lahko delamo dobro.

Pojasnila sva torej ime, prav pa je, da pojasniva tudi korenine pobude: Kako in kdaj se je rodila zamisel za Civilno iniciativo TBH, kaj je temeljni razlog in konkretni povod zanjo?

Od nastopa mandata podžupana sem dodobra spoznal razkorak med tem, kaj želimo biti, in tem, kaj dejansko smo. Kot nova oblast smo se takoj začeli pripravljati na EPK 2025 z različnimi projekti in dogodki. Spoznal sem, da v prijavni knjigi za EPK 2025 ni omenjenega krščanstva. Ravno tako v prijavni knjigi ni nič o povojnih pobojih, četudi

je predvsem slovenska stran namenila ogromno energije in denarja v 20. stoletje ... Istočasno so potekali *Goriški večeri* pod okriljem Erike Jazbar in dr. Renata Podbersiča v soorganizaciji z Združenjem za vrednote slovenske osamosvojitve (predsednik Oton Filipič), ki iščejo resnico in iščejo odgovore na vprašanja naše polpretekle zgodovine na osnovi dejstev, ne pa osebnih izkustev posameznikov ali posameznikovih doživetij, emocij ... Organizirala sta tudi ogled treh večjih brezen na Trnovsko-Banjski planoti 8. junija 2024, kjer sem se podrobneje seznanil s problematiko povojnih pobojev na Goriškem. Tako je v meni dozorelo spoznanje, da bomo »evropska prestolnica kulture«, da pa ne bomo »prestolnica evropske kulture«, če ne poskrbimo za pokop mrtvih. Podoben problem vidim tudi v napisu TITO na Sabotinu, ki ne priča o evropski kulturi. Torej razkorak je prisoten, zdi pa se, da ga nekateri ne želijo videti, kakor da se z njim ne bi želeli soočiti.

Kako ste se vi osebno srečali s tematiko povojnih zločinov na Goriškem in

Gospod Harej, dovolite za začetek malce nenavadno vprašanje. Po poročilu, ki sem ga za našo spletno stran in tiskano Družino napisal o novogoriškem posvetu zgodovinarjev, sem z nekaj koncev dobil vprašanje, povezano z imenom pobudnikov konference, in sicer: Kaj vendar pomeni kratica »TBH«? Po pravici povedano, na to vprašanje nisem imel natančnega odgovora, po drugi strani pa sem slišal nekaj različnih variant, a nobene dokončno preveril. Popraviva torej mojo novinarsko površnost in razjasniva za naše bralke in bralce: Kaj dejansko sporoča kratica vaše civilnodružbene pobude?

Daljši čas je zorela želja, kako v času Evropske prestolnice kulture 2025 (EPK 2025) izobraziti in pozvati javnost, da je potrebno mrtve vendarle pokopati. Po 80 letih! In ko je bilo v zvezi s konferenco že vse dogovorjeno in usklajeno, smo pohiteli še z izjavo za javnost, iniciativo. Avtor imena je gotovo Bogdan Vidmar, škofov vikar za EPK 2025 v Novi Gorici, s katerim odlično sodelujeva, mene osebno podpira in bogati. Ime je kar potegnil iz rokava: »Tebe

800

umorjenih na Goriškem neposredno po koncu vojne

njihove nepokopane žrtve za marsikoga nimajo prav veliko opraviti s kulturo. Ali pač?

Imajo. Sama konferenca sicer ni del programa EPK, kar osebno obžalujem. Pokopati mrtve je osnovno humano dejanje in je pokazatelj dejanske kulture nekega naroda. In tukaj smo se Slovenci kot narod v preteklosti žal pokazali kot nehumani, zamudili smo vsaj 30 let demokratskega obdobja, da kot civiliziran, kulturni in resnično evropski narod pokopljemo svoje mrtve. Zato smo v iniciativi želeli, da vsaj v času EPK spregovorimo tudi o tej problematiki. Prepričan sem, da se brez naše pobude to ne bi zgodilo. Povojni poboji na Goriškem bi ostali tabu tema, potisnjena na obrobje dogajanja.

Zgodovina nastanka Nove Gorice je gotovo pomemben segment Evropske prestolnice kulture. Seveda se želi Nova Gorica skozi program EPK predstaviti kot najmlajše slovensko mesto, ki ima sedaj komaj 78 let (od 1947), v primerjavi s tisočletno zgodovino Gorice (prva omemba leta 1001). Logično je torej, da se bo EPK na slovenski strani bolj naslonila na 20. stoletje, četudi je res, da si Gorico solastimo tudi Slovenci, saj smo skozi stoletja bili njeni pomembni sooblikovalci družbenega življenja in ji konec koncev dali tudi ime (gorica = mala vzpetina z vinsko trto). Prav v mesecu maju se načrtuje ob Trgu Evrope odprtje novega muzeja t. i. EPIC centra, ki bo predstavil zgodovino 20. stoletja. Potrebno bi se bilo v njem posvetiti zgodovinskim dejstvom in manj interpretaciji zgodovine s strani občanov, ki to obdobje olepšujejo, ker so ga preživeli kot mladi ter za zgodovinska dejstva niso niti vedeli. Koncept same razstave, kakor so ga načrtali njeni snovalci, pa je ravno obraten: večji pomen se daje izkustvom ljudi in manjšega zgodovinskim dejstvom ... Jaz se s takim pristopom snovalcev razstave nisem in se ne morem strinjati.

Seveda pa računate na odgovorno in pogumno držo posameznikov. Ob robu novogoriške konference ste namreč zbirali podpise pod izjavo, s katero se v Civilni iniciativi TBH zavzimate za pokop umorjenih na Goriškem. Če prav vem, jih še vedno zbirate na obeh straneh meje. Koliko podpisov ste doslej že zbrali, kaj boste z njimi storili?

Podpise smo zbirali po konferenci, jih zbiramo in jih bomo tudi v prihodnje. Želimo imeti dokaze, da v iniciativi nismo sami, pač pa da iniciativo podpira resnično veliko ljudi. To dokazuje, da smo ljudje in nas je veliko, ki želimo, da se zadeve uredijo. Trenutno imamo dobrih sto podpisov. Podpise seveda lahko kadarkoli predstavimo različnim nivojem upravljanja. Kot prvo jih bomo pokazali v kabinetu predsednice države, s katerim smo stalno v stiku in jih sproti obveščamo o aktivnostih, povabili smo jih tudi na našo konferenco. Tudi v prihodnje računamo na vzajemno pomoč in sodelovanje.

V MENI JE DOZORELO SPOZNANJE, DA BOMO »EVROPSKA PRESTOLNICA KULTURE«, DA PA NE BOMO »PRESTOLNICA EVROPSKE KULTURE«, ČE NE POSKRIBIMO ZA POKOP MRTVIH.

Ali morda vidite tudi druge sadove aprilske konference zgodovinarjev? Kolikor sem videl, je imela – morda celo proti pričakovanjem – res velik medijski odmev.

Konferenca ima zelo lep medijski odziv, za kar se medijem zahvaljujem. Brez njih bi bila naša prizadevanja brez želenih učinkov, tako pa smo s konferenco združili tako strokovno kakor tudi splošno javnost, kateri smo zelo nazorno predstavili problematiko, ki je sicer težavna in večplastna. Javnost si želi pokopati mrtve in resnične sprave

PRAV MOTIJO ME PRAZNOVANJA V MAJU, KI POTENCIRAJO ZMAGO NAD NACIFAŠIZMOM BREZ SAMOKRITIČNOSTI DO KOMUNIZMA.

med narodoma, resnično si želi zaživeti v pravičnem duhu. In to v 21. stoletju, kar pomeni, da se znamo distancirati od dogodkov in hkrati ohraniti spomin in opomin, da bi se tovrstni dogodki več ne zgodili. Moliti pa moramo za vse, za žrtve, njihove svojce ter tudi rablje, ki so ta dejanja naredili in, sam verjamem, kasneje tudi obžalovali. Tudi rablje so bili v nekem smislu žrtve, žrtve 20. stoletja, stoletja sovraštva in (brezbožnih) ideologij.

Kakšni bodo nadaljnji koraki Civilne iniciative TBH?

Mi želimo nadaljevati z iniciativo. Želimo najti prostor na pobočju Svete Gore, kjer bi bilo možno urediti kostnico. Ko bomo imeli možno lokacijo, bomo morali začeti urejati prostor. Šele ko bo prostor urejen, bomo morali začeti iskati možnosti za odkop ostankov pobitih ljudi iz kraških brezen Trnovsko-Banjske planote. Ne prej! To lahko traja več let, morda več desetletij.

Vsaj v trenutnih okoliščinah računamo na pomoč predvsem kabineta predsednice države. Načrtujemo sodelovanje tudi z ministrstvi, ne vem pa, koliko bomo uspešni pod to vlado, saj seveda že sedaj prejemamo ocitke, da naj bi to bila naša predvolilna tema ... Če se bo vlada prihodnje leto menjala, bomo gotovo lažje vzpostavili delo z ministrstvi na tem področju.

Združenje Eventi iz Pordenona v Italiji v oktobru 2025 že načrtuje nov čezmejni dogodek, v katerega bo vključena tudi naša iniciativa. Pogovori še potekajo. Do takrat se bo, upam, vsaj objavilo seznam pobitih po vojni. Ta menda obstaja, vendar ni dostopen javnosti.

Naši bralci bodo ta pogovor brali okoli 9. maja, ki ga pri nas obhajamo v dvojem smislu: kot dan zmage nad nacifašizmom in kot dan Evrope, ki v svojem nedrju nosi odklanjanje slehernege totalitarizma. Kako in s kakšnim poudarkom ta dan obhajate vi?

Sam ga dojemam kot dan Evrope, združene močne Evrope, v kakršno smo verjeli, ko smo vstopali vanjo: pravično, demokratično, varuhinjo občečloveških ali krščanskih vrednot. Ta ideal se je v zadnjih letih nekoliko načel, ker vanjo vdirajo nove ideologije, vendar se kot politik trudim biti optimist, kajti le z optimizmom je mogoče stvari obračati na bolje. Dan zmage nad nacifašizmom ima pri meni osebno podrejeno vlogo, ker mu nekaj manjka. Vsaj v Sloveniji mu manjka tudi odklonilna drža do komunizma, še več, prav motijo me praznovanja v maju, ki potencirajo zmago nad nacifašizmom brez samokritičnosti do komunizma. Tovrstnih manifestacij je na Primorskem bistveno več kot drugod po Sloveniji.

BOGOMIR ŠTEFANIČ

bogomir.stefanic@druzina.si

ANTON HAREJ MED POZDRAVNIM NAGOVOROM NA POSVETU ZGODOVINARJEV V PROSTORIH MESTNE OBČINE NOVA GORICA 2. APRILA LETOS / BOGOMIR ŠTEFANIČ